Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

AI FI 3/2019
23.1.2019

AMNESTY INTERNATIONAL SUOMEN OSASTO
Hietaniemenkatu 7 A
00100 Helsinki
P: 09 5860 440 F: 09 5860 4460
E: amnesty@amnesty.fi W: www.amnesty.fi

Lausunto Tasa-arvovaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2018, K 22/2018 vp

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten ihmisten tuelle. Tukijoita on yli 7 miljoonaa, 150 maassa eri puolilla maailmaa. Amnesty on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton. Amnesty työskentelee kansainvälisesti ja Suomessa muun muassa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan sekä transihmisten oikeuksien turvaamiseksi.

Amnesty International Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta lausua otsikon asiassa ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

1. Yleistä

Amnesty International pitää tasa-arvovaltuutetun kertomusta erinomaisesti laadittuna ja kattavana koosteena keskeisistä tasa-arvon toteutumiseen Suomessa liittyvistä ongelmista. Amnesty tukee yleisesti tasa-arvovaltuutetun kertomuksessaan antamia suosituksia eduskunnalle. Tämä lausunto käsittelee sukupuolen moninaisuutta sekä seksuaalista häirintää, vihapuhetta ja sukupuolittunutta väkivaltaa koskevia osioita ja niistä tehtyjä havaintoja. Valiokunnan pyynnön mukaisesti Amnesty lausuu erityisesti tekemästään tutkimuksesta naisiin kohdistuvasta häirinnästä Twitterissä. Lisäksi kerromme yhteistyökumppanimme Naisten Linjan Turvaverkko-hankkeesta, jossa kartoitetaan digitaalista väkivaltaa Suomessa.

2. Seksuaalinen häirintä, vihapuhe ja naisiin kohdistuva väkivalta

Kuten tasa-arvovaltuutettu toteaa, seksuaalinen häirintä ja väkivalta on yleistä Suomessa. Seksuaalisesta väkivallasta myös ilmoitetaan harvoin: Amnestyn laskelman mukaan vain 2-4% tapauksista tulee poliisin tietoon.[1] Amnestyn käsityksen mukaan seksuaalisesta väkivallasta ilmoitetaan siis poliisille huomattavasti harvemmin kuin tasa-arvovaltuutetun käsityksen mukaan (20%).

Suomessa sanallista tai muuta ei-fyysistä seksuaalista häirintää ei ole kriminalisoitu sellaisenaan, vaikka Istanbulin sopimuksen[2] 40 artikla velvoittaa sopimusvaltioita määrittämään rikosoikeudellisen tai muun oikeudellisen seuraamuksen myös ei-toivotusta sanallisesta tai sanattomasta, ei-fyysisestä häirinnästä.

---

1 Tilastokeskuksen mukaan poliisille ilmoitettiin vuonna 2017 yhteensä 1 664 yli 15-vuotiaaseen naiseen kohdistuvaa seksuaalirikosta. Yli 15-vuotiaita naisia oli Suomessa 2 358 607. Kansallisten rikosuhritutkimusten ja Euroopan perusoikeusviraston tutkimuksen mukaan seksuaalista väkivaltaa kohtaa vuosittain 2-3% Suomessa asuvista naisista. Ilmoitusprosentti on tällöin 2.4-3.5%. Laskelma: 1664/(2358607*0,03)*100 ja 1664/(2358607*0,02)*100.
2 Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta, tullut Suomessa voimaan 1.8.2015.

Sanallinen seksuaalinen häirintä voi täyttää kunnianloukkauksen tunnusmerkistön, mutta tämä ei luo oikeaa kuvaa teon luonteesta seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavana tekona. Verkossa levitetyt uhkaukset ovat usein verhottuja (esimerkiksi "toivon, että sinut raiskataan"), jolloin poliisin on vaikea puuttua niihin. Lisäksi ongelmana on, ettei poliisilla välttämättä ole riittävästi resursseja tutkia lievemmän rikosnimikkeen rikoksia, kuten kunnianloukkauksia.[3]

Amnestyn Twitter-tutkimus

Amnesty International toteutti vuosina 2016-2018 empiirisen tutkimuksen naisiin kohdistuvasta häirinnästä ja väkivallasta Twitterissä.[4] Tässä lausunnossa kutsumme internetissä tapahtuvaa häirintää, väkivallalla uhkailua ja muita väkivallan muotoja kollektiivisesti verkkoväkivallaksi.

Metodologia: Tutkimus koostui haastatteluista, kyselytutkimuksesta ja twiittien analyysista koneoppimisen keinoin. Haastatellut 86 naista tai sukupuolivähemmistöön kuuluvaa henkilöä olivat Iso-Britanniasta ja Yhdysvalloista. Kyselyyn vastasi kahdeksasta maasta 500 naista kustakin, mukaan lukien Ruotsista ja Tanskasta. Twiittien analyysi kattoi yli 900 000 Iso-Britannian naiskansanedustajille kohdistettua twiittiä. Twitter valikoitui tutkimuksen kohteeksi, sillä se on yksi maailman suurimmista sosiaalisen median alustoista: yli 330 miljoonaa aktiivista käyttäjää ja noin 500 miljoonaa twiittiä päivittäin. Twitterin toiminta-ajatus perustuu julkisen keskustelun fasilitoimiselle ja se on tärkeä vaikuttamiskanava niin päättäjille, tutkijoille, ammatinharjoittajille kuin kansalaisaktivisteillekin. Twitter nousi myös esiin alustana, jolla tapahtuu paljon verkkoväkivaltaa, mutta joka puuttuu siihen harvoin.

Verkkoväkivallan yleisyys ja laatu: Naisten kokema verkkoväkivalta on usein luonteeltaan seksualisoitua tai naisvihaa ilmentävää. Se voi häpäistä, halventaa, uhkailla, vähätellä tai pyrkiä hiljentämään naisia. Väkivaltaa voi olla esimerkiksi suora tai epäsuora uhkailu fyysisellä tai seksuaalisella väkivallalla, kehotus tehdä itsemurha, halventavien nimitysten käyttö, muu halventava kommentointi tai henkilökohtaisten tietojen tai kuvien jakaminen ilman lupaa. Internetissä voidaan myös pyrkiä selvittämään naisen todellinen olinpaikka, jolloin vaara fyysisen tai seksuaalisen väkivallan toteutumisesta kasvaa. Verkkoväkivaltaa kokeneista vastaajista 41% oli pelännyt fyysisen turvallisuutensa olevan vaarassa.

Kyselyyn vastanneista naisista 23% oli kokenut verkkoväkivaltaa vähintään kerran. Väkivallan tekijä on useimmiten tuntematon (59%). Verkkoväkivalta on usein moniperusteista: hyökkäys voi kohdistua yhtä aikaa esimerkiksi sukupuoleen, etniseen taustaan, seksuaaliseen suuntautumiseen ja uskonnolliseen viiteryhmään.

Verkkoväkivallan voi laukaista julkaisu tietyistä aiheista – kuten feminismi, EU, rasismi tai seksuaalinen väkivalta. Toisaalta verkkoväkivallan voi laukaista julkaisijan henkilö yleensä: erityisiä kohderyhmiä ovat esimerkiksi journalistit, poliitikot, naisten oikeuksien puolustajat ja naiset, joilla on paljon seuraajia sosiaalisessa mediassa.

Verkkoväkivallan vaikutukset: Verkkoväkivalta aiheuttaa samoja oireita kuin muukin väkivalta: esimerkiksi stressiä, paniikkikohtauksia, ahdistuneisuutta, itseluottamuksen menetystä, voimattomuuden tunnetta, univaikeuksia ja pelkotiloja. Verkkoväkivalta voi vaikuttaa sen kohteena olevan kykyyn keskittyä, työskennellä tai tehdä arkeaan koskevia päätöksiä. Verkkoväkivallan aiheuttamaa haittaa ja vahinkoa usein aliarvioidaan, sillä internetissä tapahtuvan väkivallan ei uskota vaikuttavan 'tosimaailmaan'.

Verkkoväkivalta vaikuttaa naisten sananvapauteen. Kyselyyn vastanneista, verkkoväkivaltaa kokeneista naisista 63-83% (maasta riippuen) oli muuttanut käytöstään sosiaalisessa mediassa verkkoväkivallan takia. Keskimäärin 32% verkkoväkivaltaa kokeneista oli lakannut jakamasta sisältöä, jonka tiesivät altistavan väki-

3 Esimerkiksi vuonna 2014 Itä-Uudenmaan poliisilaitoksella oli ohjeistettu jättämään vähemmän vakavia rikoksia tutkimatta: https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005949603.html.
4 https://www.amnesty.fi/toxictwitter/ (suomenkielinen kampanjasivu) tai
https://www.amnesty.org/en/latest/research/2018/03/online-violence-against-women-chapter-1/ (koko raportti)

vallalle (itsesensurointi). Muita tapoja, joilla vastaajat olivat muokanneet käyttäytymistään, olivat turvallisuus- tai ilmoitusasetusten muokkaus, kommenttien lukematta jättäminen (jolloin viestinnästä tulee yksipuolista) ja sosiaalisen median käytön lopettaminen kokonaan. Naisilla ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla tulee olla yhtäläinen mahdollisuus osallistua julkiseen keskusteluun kuin muillakin, ilman pelkoa väkivallasta. Verkkoväkivallan hiljentävä vaikutus voi vaikuttaa uhrin uralla etenemiseen, etenkin julkisuuden henkilöillä. Kun verkkoväkivaltaan ei puututa, se normalisoituu. Tämä voi lähettää vahingollisen viestin etenkin nuorille ihmisille, jotka oppivat, etteivät naisten tai sukupuolivähemmistöjen kannanotot ole tervetulleita.

Verkkoväkivalta ei ole uusi ilmiö, vaan vanhan ilmiön uusi ilmenemismuoto. Verkkoväkivalta on jatkumoa naisiin kohdistuvalle muulle häirinnälle ja väkivallalle.

Suositukset: Valtioiden tulee

- Luoda rikos- ja muuta lainsäädäntöä, jolla voidaan ehkäistä ja korjata naisiin kohdistuvaa väkivaltaa internetissä;
- Kouluttaa poliiseja, syyttäjiä ja tuomareita verkkoväkivallasta, sen aiheuttamista haitoista, siihen liittyvästä lainsäädännöstä sekä parhaista tavoista tukea verkkoväkivallan kokijoita;
- Varata riittävät resurssit, jotta lainvalvonta voi tehokkaasti puuttua verkkoväkivaltaan;
- Luoda erikoistuneita, jaksamista tukevia palveluita verkkoväkivaltaa kokeneille naisille;
- Levittää tietoa verkkoväkivallasta, tasa-arvosta ja sukupuoleen perustuvista stereotypioista yleisön keskuuteen; sekä
- Huolehtia, että seksuaalikasvatuksessa käsitellään sukupuolistereotypioita internetissä ja niiden haitallisia vaikutuksia sekä että opettajat saavat koulutusta näiden aiheiden käsittelyyn.

Naisten Linjan Turvaverkko-tutkimus

Naisten Linjan hankkeessa kartoitetaan digitaalista väkivaltaa Suomessa. Digitaalinen väkivalta tarkoittaa kaikenlaista teknologian välityksellä tehtyä väkivaltaa, sisältäen muun muassa verkkoväkivallan sekä teknologian käytön toisen tarkkailuun, seuraamiseen tai kontrolloimiseen. Aineiston analysointi on vielä kesken, joten tässä esitellään alustavia tuloksia. Lopulliset tulokset valmistunevat kevään aikana.

Metodologia: Hankkeessa kerättiin verkkokyselyllä naisten kokemuksia digitaalisesta väkivallasta lokamarraskuussa 2018. Kyselyyn tuli kaikkiaan 224 vastausta, joista 153 kuvasi kumppanin tai entisen kumppanin tekemää digitaalista väkivaltaa. Lisäksi hankkeessa on haastateltu julkisella ja kolmannella sektorilla työskenteleviä väkivaltatyön ammattilaisia (21 haastattelua, 32 ammattilaista) vuoden 2018 aikana.

Väkivallan laatu: Verkkokyselyn vastaukset osoittavat, kuinka parisuhdeväkivalta on muuttanut muotoaan digitalisoitumisen myötä. Älypuhelimet, sosiaalinen media, vakoiluohjelmat ja paikannusteknologiat ovat mahdollistaneet lukemattomia uusia tapoja monitoroida, kontrolloida ja seurata kumppania parisuhteen aikana ja sen jälkeen. Teknologian avulla on helppo luoda tunne kumppanin kaikkialle ulottuvasta kontrollista. Internet tarjoaa lisäksi monenlaisia digitaalisia yleisöjä ihmiselle, joka haluaa mustamaalata tai häpäistä entistä tai nykyistä puolisoaan esimerkiksi intiimiä kuvamateriaalia levittämällä.

Kyselyyn tulleissa vastauksissa näkyy, kuinka puolison toimien pakonomainen seuraaminen ja kontrollointi esimerkiksi murtautumalla sosiaalisen median tileille tai vaatimalla näyttämään viestejä tai luovuttamaan salasanoja muuttuu monissa tapauksissa eron jälkeen entisen kumppanin vainoamiseksi. Teknologian rooli korostuu entisestään, kun fyysinen yhteys on katkaistu.

Ongelmakohdat: Sekä väkivallan kohteen että ammattilaisen voi olla vaikea tunnistaa teknologian välityksellä tapahtuvia vahingontekoja ja yksityisyyden loukkauksia väkivallaksi. Esimerkiksi puolison viestien lukeminen tai sijainnin seuraaminen saattaa jatkua kuukausia tai jopa vuosia ennen kuin toinen tulee asiasta tietoiseksi. Joskus huolehtimisen ja kontrolloinnin rajaa voi olla vaikea hahmottaa.

Ratkaisuehdotukset: Digitaalisesta väkivallasta Suomessa tarvitaan lisää tutkimusta, jotta ilmiön laajuus, laatu ja vaikutukset digitaalisen väkivallan kokijoihin saadaan selvitettyä. Julkista keskustelua tarvitaan siitä, mikä on digitaalista väkivaltaa: missä kulkevat vaikkapa parisuhteen digitaaliset rajat.

Parisuhdeväkivallan uhrien kanssa työskentelevät ammattilaiset ovat usein hämillään teknisten haasteiden edessä. Vaarana on, että ilman riittävää osaamista, ymmärrystä ja resursseja viranomaiset ja väkivaltatyön ammattilaiset päätyvät syyllistämään uhria ja tarjoamaan ratkaisuksi teknologian ja sosiaalisen median käytön lopettamista, mikä kaventaa usein sosiaalisista verkostoistaan eristetyn ihmisen elinpiiriä entisestään. Olisikin tärkeää panostaa väkivaltatyön ammattilaisten kouluttamiseen teknologiaan liittyvissä kysymyksissä, varmistaa tähän riittävät resurssit ja taata väkivallan uhreille tarvittavat palvelut teknisten kysymysten ratkomiseksi.

Naisiin kohdistuva väkivalta

Amnesty yhtyy tasa-arvovaltuutetun näkemykseen, että Suomen tulee panostaa väkivallan ehkäisyyn, uhrien tukipalvelujen parantamiseen sekä väkivallan tekijöiden vastuuttamiseen ja tukemiseen pois väkivallasta. Naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen työ on rahoitettava suoraan valtion budjetista siten, että väkivallan tehokkaalle torjunnalle on hyvät toimintaedellytykset. Erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen työ on huomioitava sosiaali- ja terveyspalveluja järjestettäessä. Tällä hetkellä vaarana on, ettei mahdollisissa uusissa maakunnissa ole tahoa, jolla olisi riittävää valtaa, vastuuta ja osaamista naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevissa kysymyksissä.

Väkivallan laajuus huomioon ottaen yleisiä ja erityispalveluja tarvitaan kipeästi niin kunnan ja maakuntien kuin valtionkin tasolla. Amnestyn kuntatutkimus kertoo, että naisiin kohdistuvan väkivallan erityisten riskiryhmien asema suhteessa väkivaltatyön palveluihin on erittäin heikko koko maassa. Ymmärrys siitä, miten ja milloin yksilön kuuluminen yhteen tai useampaan erityisen riskin ryhmään vaikuttaa väkivaltatilanteeseen, on vähäistä. Erityisesti vammaiset naiset, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, turvapaikanhakijanaiset sekä heikosti suomea puhuvat naiset ovat vaarassa jäädä heille soveltuvien palvelujen ulkopuolelle. Erityisten riskiryhmien huomioiminen kytkeytyy myös kansainvälisiin velvoitteisiin, jotka eivät nyt toteudu.

Suomeen tarvitaan kynnyksettömiä, kaikille saavutettavia palvelupisteitä, vertaisryhmiä niin verkkoon kuin maan kattavasti eri paikkakunnille, kriisipalveluja, ennaltaehkäiseviä, jalkautuvia palveluja ja selviytymisvaihetta tukevia palveluja. Nykyiset rakenteet eivät riitä tukemaan tehokkaita väkivallan vastaisia toimia. Riittävä rahoitus on varmistettava esimerkiksi seksuaalisen väkivallan uhreja palveleville Seri-tukikeskuksille, joita toimii Suomessa tällä hetkellä vain yksi.[5] Helsingissä toimiva tukikeskuskin on resurssipulan vuoksi joutunut rajoittamaan asiakaskuntansa niihin vähintään 16-vuotiaisiin, joiden seksuaalisen väkivallan kokemuksesta on aikaa korkeintaan yksi kuukausi. Alle 16-vuotiaille ei ole omaa erikoistunutta tukikeskusta.

Amnesty ajaa kansallisen väkivaltainstituutin ja kansallisen naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijan tehtävän perustamista. Väkivaltainstituutin tehtävänä olisi vastata naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisten toimenpiteiden tehokkaasta koordinoinnista, tuesta ja vaikuttavuusseurannasta. Naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijan on oltava itsenäinen ja riippumaton. Hänen tulee seurata naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyviä ilmiöitä, kansainvälisten velvoitteiden toteutumista ja kansallisen lainsäädännön toimivuutta sekä antaa naisiin kohdistuvan väkivallan vastaiseen toimintaan ja uhrien oikeuksien toteutumiseen liittyviä ehdotuksia, suosituksia, lausuntoja ja neuvoja. Naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijalla on oltava oikeus saada salassapitosäännösten estämättä tietoja viranomaisten ohella myös uhreille tarkoitettujen palvelujen ja tukitoimien tuottajilta.

Seksuaalirikoslainsäädännön uudistaminen

Tasa-arvovaltuutetun tavoin Amnesty vaatii raiskauksen määritelmän ankkuroimista suostumuksen puutteeseen. Tähän Suomea velvoittaa myös Istanbulin sopimuksen 36 artikla. Seksuaalista itsemääräämisoi-

5 http://www.hus.fi/sairaanhoito/sairaalat/naistenklinikka/poliklinikat/seri-tukikeskus/Sivut/default.aspx.

keutta loukataan, kun tekijä käyttää hyväksi uhrin kyvyttömyyttä tasavertaisesti päättää osallistumisestaan seksuaaliseen kanssakäymiseen. Tällä hetkellä raiskausrikoksia koskevan lainsäädännön lähtökohtana on, että tekijä käyttää väkivaltaa tai sen uhkaa pakottaessaan toisen sukupuoliyhteyteen tai käyttää hyväksi uhrin täydellisen avutonta ja puolustuskyvytöntä tilaa. Tunnusmerkistössä ei mainita raiskauksen uhrin suostumuksen puutetta. Tämä on ongelmallista etenkin silloin, kun kyse on parisuhteessa tapahtuneesta, entisen puolison tekemästä tai yksityisessä tilassa usean henkilön toteuttamasta raiskauksesta.

Amnestyn käynnissä olevassa tutkimuksessa on noussut esiin raiskaustapauksia, joihin nykyinen rangaistavuuden ala ei ulotu. Näitä ovat esimerkiksi tapaukset, joissa uhri jähmettyy; joissa yhdynnästä tai muusta sukupuoliyhteydestä ei ole keskusteltu ennen tekoa ja uhri on muutenkin pysytellyt täysin passiivisena sukupuoliyhteyden alkaessa; joissa uhrilla ei ole ollut mahdollisuutta kieltäytyä tilanteen yllätyksellisyyden vuoksi; joissa uhri sanoo 'ei', mutta tekijä ei ole käyttänyt väkivaltaa, koska uhri ei ole vastustellut fyysisesti; sekä tapaukset, joissa uhri ei vielä ole täydellisen tiedottomassa tilassa, mutta hänen tahdonilmaisukykynsä on kuitenkin olennaisesti heikentynyt eikä suostumusta seksuaaliseen kanssakäymiseen ole.

Rikoslain 20 luku kaipaa kokonaisuudistusta, jossa seksuaalinen itsemääräämisoikeus asetetaan lähtökohdaksi. Suostumusperustaisuus vaatii lisäksi tarkkaan punnitut perustelut sille, missä olosuhteissa vapaaehtoinen suostumus on mahdollista antaa.

Suostumusperustaisuuteen siirtyminen vaatii myös seksuaalisen hyväksikäytön pykälän tarkastelua. Esimerkiksi seksuaalinen väkivalta, jossa teko kohdistuu laitoshoidossa olevaan henkilöön aiheuttaa tilanteen, jossa vammaisen henkilön raiskaus voidaan tuomita tätä lievempänä seksuaalisena hyväksikäyttönä. Tutkimusten mukaan vammaisten naisten riski joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi on jopa yli kaksi kertaa suurempi kuin vammattomien naisten.[6] Vaikeavammaiset ja eri tavoin henkisesti toimintarajoitteiset vammaiset tytöt ja naiset ovat usein jollakin tapaa riippuvaisia muista ihmisistä, joilla taas on mahdollisuus käyttää väärin luottamus- ja riippuvuussuhdetta. Haavoittuvan aseman hyväksikäytön pitäisi olla ankaroittava eikä lieventävä peruste. Myös YK:n naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen toimeenpanoa valvova CEDAW-komitea on kehottanut Suomea muokkaamaan rikoslakia niin, että valta-asemaa hyväksikäyttämällä tehdyt raiskausrikokset myös rangaistaan raiskauksina. Valta-asemaa väärinkäyttäen saavutettu sukupuoliyhteys tuomitaan seksuaalisena hyväksikäyttönä myös silloin, kun kyseessä on 16-17-vuotias. Rikoslain 20 luvun 5 §:n alaiset tapaukset tulisikin sisällyttää raiskauksen tunnusmerkistöön ja kyseinen pykälä poistaa kokonaan.

3. Sukupuolen moninaisuus

Tasa-arvovaltuutetun tavoin Amnesty katsoo, että edistysaskeleista huolimatta sukupuolivähemmistöjen asemassa on edelleen selkeitä puutteita.

Tasa-arvovaltuutetun mukaan 70% transnuorista on kokenut häirintää. Oikeusministeriön *Rainbow Rights* -hankkeeseen kuuluvan, 19.12.2018 julkaistun selvityksen[7] mukaan tilanne on erityisen haastava, jos henkilö kuuluu sukupuolivähemmistön lisäksi etniseen vähemmistöryhmään tai on vammainen. Selvityksen mukaan "[e]rityisen hankalaa on ihmisillä, jotka kuuluvat kahteen vähemmistöön, jotka ovat jännitteisessä suhteessa toisiinsa. Joissakin etnisissä ja uskonnollisissa yhteisöissä suhtaudutaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin erittäin torjuvasti, ja kun samaan aikaa sateenkaaripiireissä suhtaudutaan ennakkoluuloisesti tai väheksyvästi etnisiin vähemmistöihin kuuluviin ja uskonnollisiin ihmisiin, kutistuu turvallinen sosiaalinen ja fyysinen tila heidän kohdallaan olemattomiin." Tukipalvelujen järjestämisessä ja resursoinnissa on otettava huomioon transihmisiin kohdistuva moniperustainen syrjintä.

6 https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vakivalta-ja-vammaisuus.
7 OM, Ohjeita ja selvityksiä 51/2018: Koko ajan jännittyneenä.

Jokaisella on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan.[8] Sukupuolivähemmistöön kuuluvalle annettavien lääketieteellisten hoitojen tulee perustua yksilön toiveeseen ja tarpeeseen. Tämä koskee niin trans-, inter- kuin muunsukupuolisiakin.

Translain uudistaminen

Amnesty yhtyy tasa-arvovaltuutetun vaatimukseen translain uudistamisesta ihmisoikeusmyönteiseksi.

Lisääntymiskyvyttömyysvaatimus rikkoo Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa (yksityiselämän suoja)[9] sekä Euroopan sosiaalisen peruskirjan 11 artiklaa (oikeus terveyden suojeluun)[10]. Myös muut kansainväliset ihmisoikeuselimet, kuten YK:n kidutuksen vastainen erityisraportoija, Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu ja YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevä CEDAW-komitea, ovat vaatineet lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen poistamista. Tähän vaatimukseen yhtyivät monet YK:n jäsenvaltiot toukokuussa 2017 YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa (UPR). Lisääntymiskyvyttömyysvaatimus loukkaa myös oman perustuslakimme suojaamaa yksityiselämää ja henkilökohtaista koskemattomuutta. Yksityiselämän suojan piiriin kuuluu muun muassa oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan.

Tällä hetkellä Suomi on ainoa Pohjoismaa, jossa lisääntymiskyvyttömyyttä edelleen edellytetään sukupuoltaan korjaavilta henkilöiltä. Ruotsissa valtio maksaa korvauksia pakkosteriloinnin kohteeksi joutuneille transihmisille.

Euroopan neuvoston ministerikomitea on päätöslauselmissaan painottanut, että sukupuolen juridisen vahvistamisen on oltava prosessina nopea, läpinäkyvä ja esteetön, ja edellyttänyt jäsenvaltioita poistamaan lääketieteelliset selvitykset ja diagnoosit sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytyksenä.[11] Tavoitteena tuleekin olla, että sukupuolen oikeudellista vahvistamista ja sukupuolenkorjausta koskevat prosessit eriytetään toisistaan. Diagnoosivaatimuksesta luopuminen on perusteltua, koska transihmisten patologisointi stigmatisoi ja siten ylläpitää transihmisten syrjintää.

Ehdottomista ikärajoista on luovuttava sekä sukupuolen juridisen vahvistamisen että hoitosuositusten osalta. Henkilötietojärjestelmän sukupuolimerkinnän muuttamisen tulee perustua henkilön omaan ilmoitukseen. Oikeus lääketieteelliseen hoitoon ja henkilön omiin tarpeisiin perustuviin muihin palveluihin tulee turvata osana terveyspalveluja.

Kunnioittavasti

Niina Laajapuro
Ihmisoikeustyön johtaja

Otava Piha
Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen perustuvan syrjinnän asiantuntija

Lisätietoja lausunnosta antaa: Otava Piha, 044 7866 789, otava.piha@amnesty.fi

8 Ks. Esim. Euroopan sosiaalinen peruskirja, I osa ja 11 artikla; YK:n yleissopimus taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista, 12 artikla.
9 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapaukset A.P., Garcon ja Nicot vs. Ranska (2017) sekä S.V. vs. Italia (2018).
10 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean ratkaisu Transgender Europe ja ILGA-Europe vs. Tsekki (2018).
11 (CM/Rec(2010)5) ja (2048(2015))